

Людовик О. Є.
студентка 4 курсу
факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ДОВІРА: ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Широке використання терміну «капітал» у соціології почало поширюється з кінця ХХ століття. Саме цей період характеризується ускладненням процесів, які відбуваються в економіці та суспільстві, значущості людини та її особистих зв'язків у сфері виробництва, процесу соціалізації в економіці, розвитком впливу держави на регулювання відносин у суспільстві. Соціальний баланс та погодження інтересів населення стосовно розподілу суспільного продукту, високий рівень життя - головна вимога консолідації соціуму для прискорення економічного розвитку.

Соціальний капітал - це поняття, яке почало широко використовуватися в економічній літературі, тому що стан соціального капіталу визначає тип устрою економіки на кожній стадії суспільного розвитку.

Поняття довіри у теорії соціального капіталу було зазначено у творах видатних вчених, які займалися розробкою такого виду капіталу. Існує безліч варіантів розуміння довіри, до того ж в поясненні даного феномену кожна наукова дисципліна розставляє свої акценти. Так в економіці, поняття описується як: «кількісна характеристика взаємовідносин між економічними суб'єктами, які ґрунтуються на вигідності економічних результатів взаємодії на відвертості та довірі» [4, с. 8].

Поняття «довіра» у розумінні А.Л. Журавльова та А.Б. Купрійченко розглядається у двох вимірах: можливість або неможливість контролю та ступінь визначеності [1, с. 216-217]. Це дає змогу більш детально розглянути місце довіри у системі близьких понять. В соціальній психології довіра виступає як фактор, пояснюючий поведінку індивіда або групи, у якості функціональної умови взаємодії людини (групи) та світу, у якості відчуття захищеності.

У соціології, в більшості випадків, довіру пояснюють як елемент віри, впевненості у діях людей, яка ґрунтується на співчутті. У запропонованій концепції Н. Лумана довіра є соціальним механізмом, який управляє невизначеністю соціальних відносин та методом зниження ризиків. Це певний вид раціоналізму [2, с. 143].

Виходячи з цього, довіра - це віра суб'єкта соціальних відносин в добрі, відверті наміри, компетентність другого суб'єкта і є індикатором якості соціальних зв'язків. Згідно з Коулманом соціальний капітал первинно є нейтральним. В залежності від «власника» та методів використання він може або приносити користь, або шкоду підприємству

Розроблена Коулманом концепція «кредиту добрих справ» змістовно полягає у тому, що соціальний капітал вимірюється не в кількості корисних зв'язків, а в їх якості. Найбільш високим соціальний капітал є в тих групах, в яких індивіди більш за все довіряють один одному. Для стимулювання підвищення довіри у колективі створюються спеціальні сприятливі умови. Кожний учасник колективу залежить від іншого, тому вони змушені надавати «кредити довіри».

Відносини будуються за принципами «ти мені - я тобі», тобто коли індивід допомагає іншому, той залишається в боргу. Саме тоді він надає «розписку на довірі», що у майбутньому «боржник» зобов'язується повернути допомогу зворотно. Чим менше у групі «невиплачених боргів», тим вище рівень соціального капіталу: індивіди не в змозі вийти зі складеної системи, бо поставлені у настільки тісний зв'язок, що

вихід однієї ланки зруйнує всю систему взаємовідносин. Використовуючи соціальний капітал, індивід виснажує його опиняючись в боргах. Допомагаючи іншим використовувати його капітал він розширяє власну монополію. Складність цієї системи пов'язана з тим, що для того, щоб бути корисним, доводиться використовувати свої зв'язки - виникає замкнутість циклу. Чим більше обов'язків, тим міцніша система.

У розумінні значущості довіри для вдалого формування та функціонування соціального простору, варто зазначити, що особливістю даного регулятора суспільних відносин є здатність накопичувати та зберігати активи:

- 1) соціальні, трансформування у сучасне суспільство;
- 2) економічні, які підвищують рівень ефективності організацій;
- 3) політичні, забезпечують стабільність у країні;
- 4) духовні, забезпечують зберігання культурних цінностей.

Розглядаючи сучасне йому суспільство як суспільство ризику, П. Штомпка відносить довіру до складової соціального капіталу, до ефективних засобів нейтралізації ризиків та протидії невпевненості сучасного розвитку. Вчений детермінує онтологічний статус довіри, в якості ключового виміру виводить: соціальний, особистісний, культурний вимір довіри.

Перше характеристика відносин - мезорівень. Друге - соціально-психологічні перспективи аналізу - мікрорівень. Третє - макрорівень - культурний аспект, норми правила, загальноприйняті, для стримування або заохочення прояву довіри.

Перший вимір виступає як характеристика соціальних відносин, дозволяє зрозуміти потенціал співпраці. Більш складні структури довіри формуються в ситуації співпраці (кооперації), коли в ході сучасних, колективних дій індивідам набагато легше досягнути загальної мети шляхом постійної співпраці до довіри між собою. Довіра виступає як попередньою умовою до успішної взаємодії.

У наш час вчені намагаються класифікувати країни за рівнем довіри та розвиненості економіки. По першій групі (країни, які мають високий рівень соціальної кооперації) відносять: США, Японію, Німеччину. До другої групи належать такі країни: Китай, Італія, Франція (країни, у яких високий рівень сімейних структур, рівень довіри в них нижчий ніж у першій). Третя група об'єднує пост-комуністичні країни.

Ф. Фукуяма розглядав форми прояву соціального капіталу через концепцію «радіусу довіри». Радіус довіри - це категорія, яка коло соціальних груп, які вистроюють систему довірливих відносин. Сьогоднішнє модернізоване суспільство, на відміну від традиційного, складається з тісно пов'язаних між собою зв'язків та являє собою ряд «концентрованих радіусів довіри» [3, с. 94].

Сучасні заклади повинні будувати свою діяльність, виходячи з традиційних норм моральної поведінки у суспільстві.

Оскільки економічна діяльність представляє собою важливу частину сучасного соціального життя, культура допомагає створити певні умови для швидкого розвитку життєздатності держави в цілому. При високому рівні довіри всередині будь-якої групи розвивається велика кількість соціальних контактів.

Головне питання концепції полягає у тому, що радіуси довіри у кожному суспільстві відрізняються. Для того, щоб пояснити такий феномен слід звернутися до того, що довіра має культурну основу. Тому для суспільств з низьким рівнем довіри є характерним фамілізм (тобто акцентуація на сімейних зв'язках, які є єдиною опорою для індивіда та основою соціальних взаємодій).

Неможливість розширення радіусу довіри, як правило, формується за умови недостатньої кількості ефективних законів та відсутності почуття справедливості.

Необхідність розвитку та підтримки соціального капіталу визначена як пріоритет

у широкому загалі документів зі стратегічного розвитку України у Програмі економічних реформ на 2015-2017 роки, Національних цілях розвитку тисячоліття, Рамковій партнерській програмі між ООН та Урядом України на 2012-2016 рр. тощо. Така актуальність тематики пояснюється фактами кризи інституціональної довіри, слабкою ефективністю роботи організацій громадянського суспільства, поширеністю неправових практик, а також деструктивними явищами в розвитку ринку, які сприяють створенню негативного соціального капіталу, зокрема, монополізації, поширеній фамільярності між політичними та бізнес-структурами тощо. За даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (ІС НАН України), максимальний рівень довіри проявляється в мережі найближчих соціальних зв'язків: сім'ї та родичам довіряють 94%, відносно високим є рівень довіри колегам по роботі та сусідам (відповідно, 49,5% та 49%). Щодо соціальних інститутів, то церква продовжує залишатися єдиною організацією, довіра до якої є відносно високою (52%). На другому місці - ЗМІ та армія, таким інститутам довіряє дещо менше третини українців (відповідно, 30% і 27%).

Українські соціологи погоджуються, що криза інституційної довіри в Україні в першу чергу стосується тих соціальних структур і інститутів, які покликані забезпечувати індивідуальну, колективну, соціальну, ринкову, державну безпеку і порядок. Цим створюється суспільство соціального відчуження, де недовіра є життєвою стратегією.

Література

1. Журавльов А.Л. Психологічна регуляція економічної активності / А.Л. Журавльов, А.Б. Купрійченко. - М.: Інститут психології НАН, 2003. - 436 с.
2. Луман Н. Соціальні системи. Очерт загальної теорії / Н. Луман перев. з нім. І.Д. Газієва - СПб.: Наука, 2007. - 648 с.
3. Кізілова К.О. Теоритичні підходи до вивчення феномену соціального капіталу / К.О. Кізілова // Методологія, теорія та практика соціального аналізу сучасного суспільства. - 2009. - № 15. - С. 221-227.
4. Ніколаєв І.А. Довіра в економіці: кількісна оцінка / І.А. Ніколаєв, С.В. Єфремов. - М.: Департамент стратегічного аналізу, 2006. - 38 с.